

ביקור נשיא ארה"ב טראמפ במזרח התיכון

משמעויות ופרשנויות מאת מומחי מכון מיתווים

מאי 2017

דונלד טראמפ בחר לקיים את הביקור הנשיאותי הראשון שלו מחוץ לגבולות ארה"ב במזרח התיכון. במאי 2017, הוא ביקר בערב הסעודית, ישראל והרשות הפלסטינית, שם הדגיש אימים ביטחוניים משותפים שיכולים לתפיסתו להגביר שיתופי פעולה בין מדינות האזור ובין בני דתות שונות בו. טראמפ קרא לפעולה משותפת נגד הטרור והקיצוניות, הבליט את איראן כאיום משותף, והביע תקווה ואמונה בשלום ישראלי-פלסטיני נמצא בהישג יד. עם זאת, הוא לא הציג במהלך הביקור תכנית מדינית כלשהי, ועם שובו לווינגטון נותרו שאלות פתוחות רבות לגבי המדיניות האמריקאית העתידית במזרח התיכון וביחס לתהליך השלום. מסמך זה כולל פרשנויות קצרות מאת מומחי [מכון מיתווים](#), ביחס לביקור טראמפ במזרח התיכון ותוצאותיו: (1) הביטחון האזורי, ולא תהליך השלום, בראש סדר העדיפויות המזרח תיכוני של טראמפ, מאת ד"ר נמרוד גורן; (2) טראמפ בחר בסעודים; ישראל לא התנגדה, מאת פרופ' אלי פודה; (3) התקשורת הערבית היתה מרוצה מביקור טראמפ בערב הסעודית, ח'דר סואעד; (4) ארה"ב מאמצת גישה מולטי-לטראלית לתהליך השלום, והפלסטינים נרתמים, מאת ד"ר עידו זלקוביץ; (5) טראמפ היה בישראל ובערב הסעודית, אך הדגש היה על ארה"ב ואיראן, מאת רבקה בורנשטיין; (6) טראמפ הדגיש שהוא שונה מאובמה ובכך חצה בהצלחה את רף הציפיות הנמוך, מאת גבריאל מיטשל.

הביטחון האזורי, ולא תהליך השלום, בראש סדר העדיפויות המזרח תיכוני של טראמפ

ד"ר נמרוד גורן

ראש מכון מיתווים ומרצה באוניברסיטה העברית

בחודשים האחרונים התרבו ההשערות בישראל לגבי הצעדים שינקוט נשיא ארה"ב דונלד טראמפ ביחס לתהליך השלום הישראלי-פלסטיני. הציפיה הייתה שביקורו בערב הסעודית, ישראל והרשות הפלסטינית יספק בהירות כלשהי לגבי צעדיו הבאים של הנשיא האמריקאי. לא כך קרה. אם כבר, אז הביקור דווקא הדגיש כי הביטחון האזורי, ולא תהליך השלום, נמצא בראש סדר העדיפויות המזרח תיכוני של טראמפ.

בריאד, בית לחם וירושלים טראמפ העביר מסרים דומים – הגיעה העת להילחם בטרור, להכניע את הקיצוניות, ולהכיל את האיום האיראני. לפחות כלפי חוץ, נשיא ארה"ב לא התייחס לפתרון שתי המדינות. הוא לא הזכיר את זכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית. הוא לא מתח ביקורת על מדיניות הרחבת ההתנחלויות של ישראל. הוא לא קרא לראש ממשלת ישראל להציג מפות להגדיר את גבולות הקבע הרצויים מבחינתו. טראמפ בחר לדבר על השלום במונחים כלליים בלבד, תוך התייחסות נרחבת לקשר בין הדתות השונות ולא לזה שבים הלאומיים השונים. טראמפ ציין במפורש מיהם האויבים ומהם האוימים, אך שמר על עמימות בכל הנוגע להזדמנויות לקידום השלום. למרות הדברים שאמר על הצורך בשלום ושיתוף פעולה אזורי, הוא התעלם מיזמת השלום החשובה ביותר שמונחת כיום על השולחן – יוזמת השלום הערבית.

לצד האכזבה מהיעדר התקדמות בתהליך השלום בקרב אלה שציפו שטראמפ אכן יעשה מעשה ויציג תכנית מדינית במהלך הביקור, תומכי-השלום בישראל ומחוצה לה יכולים למנף שלושה מסרים שהשמיע טראמפ בביקור, ושחורגים מהרטוריקה הפופולרית של גורמי הימין: אל מול טענת נתניהו שפריצת דרך ביחסי ישראל

עם העולם הערבי היא אפשרית גם ללא התקדמות בערוץ הישראלי-פלסטיני, הדגיש טראמפ שצעדים ישראלים כלפי הפלסטינים הם הכרחיים עבור שדרוג היחסים האזוריים של ישראל; (2) בזמן שממשלת ישראל עסוקה במסע דה-לגיטימציה לאבו מאזן, קבע טראמפ שהנשיא הפלסטיני הוא שותף אמיתי לשלום; (3) בעוד מחנה הימין מציג גישה דיכטומית שדורשת מגורמים בינלאומיים לבחור האם הם בעד ישראל או נגדה, הבהיר טראמפ שמבחינתו ניתן להיות גם פרו-ישראלי וגם פרו-ערבי.

טראמפ בחר בסעודים; ישראל לא התנגדה

פרופ' אלי פודה

חבר ועד מנהל במכון מיתווים ומרצה באוניברסיטה העברית

דונלד טראמפ בחר לערוך את הביקור הראשון שלו בחו"ל בערב הסעודית. בהחלטה סמלית זו בחר הנשיא האמריקני להבליט את מקומה וחשיבותה של הממלכה בזירה הבינלאומית והאזורית. הסעודים גמלו בהכנסת אורחים נדיבה ומתוקשרת. הביקור פתח דף חדש ביחסים בין ארה"ב לממלכה, מדינות המפרץ והעולם הערבי הסוני בכללו. הסכם הגרעין עם איראן שהוביל הנשיא הקודם, ברק אובמה, התקבל כבגיידה ונטישה של בעלות הברית הערביות במאבקן מול מה שנתפס כאיום הגדול עליהן באזור. חידוש הברית בא לידי ביטוי בשורה של הסכמים בתחום הצבאי והכלכלי בסדרי גודל כספיים דמיוניים שנעים, לפי הערכות שונות, בין 400-110 מיליארד דולר. אין לדעת מה ימומש מכל ההסכמים הללו, אולם בניגוד לאובמה, הסעודים קיבלו נשיא אמריקני שבחר בהם. העובדה שנאומו לעולם האסלאמי ניתן בריאד ולא בקהיר, כמו אובמה ב-2009, העניקה אישור למרכזיות התפקיד הסעודי.

באורח סמלי טראמפ טס מריאד ונחת ישירות בישראל. ישראל, עד כה, נמנעה מלהביע התנגדות רשמית לעסקאות הנשק הענקיות, וזאת בניגוד למאבק העיקש שישראל והלובי היהודי ניהלו בארה"ב ב-1981, דבר שמלמד כי ערב הסעודית לא נתפסת על ידי ישראל עוד כמדינת אויב. יתרה מזו, שילוב האינטרסים בין ישראל, ערב הסעודית, מצרים, ירדן ומדינות סוניות נוספות במאבקן נגד איראן, השיעה, ארגוני האסלאם הסוני הג'אדיסטי וחזבאללה מלמד על קיומה של ברית שפועלת בעיקר מאחורי הקלעים. ימים אחדים לפני הביקור, פרסמו מדינות המפרץ הצעה לנורמליזציה חלקית בתמורה לצעדים של ישראל בתהליך המדיני מול הפלסטינים. בכך, הם יצרו הזדמנות להתקדם בתהליך השלום, אם רק הממשלה נוכחית בישראל תהיה מוכנה להרים את הכפפה. טראמפ נראה נחוש להשיג הסכם, אולם הוא עתיד לגלות כי הדרך להשגת המטרה עוד ארוכה וקשה, אם בכלל הפוליטיקה האמריקנית תאפשר לו להגיע לשם.

התקשורת הערבית מרוצה מביקור טראמפ בערב הסעודית

ח'דר סואעד

חוקר במכון מיתווים ודוקטורנט באוניברסיטת חיפה

ביקור טראמפ בערב הסעודית זכה לתשומת לב מרבית מצד כלי התקשורת הרבים בעולם הערבי, בעיקר אצל בנות בריתה של ערב הסעודית – איחוד האמירויות, בחריין, מצרים וירדן. שיאו של הסיקור התקשורתי היה ביום השני של הביקור, שהוקדש ברובו לפגישות של טראמפ עם מנהיגים ערביים ולמפגש הפסגה שקיים עם מנהיגי מדינות האסלאם. ההדים בעולם הערבי לביקור טראמפ היו ברובם חיוביים ואוהדים מאוד. המנהיגות והתקשורת הערבית חזרו והדגישו כי מדובר בתחילתו של עידן חדש ביחסי ארה"ב והעולם הערבי, וכי הדבר מסמל את חזרתה של ארה"ב לזירה המזרח-תיכונית.

בערב הסעודית הבליטו את שותפות האינטרסים רבת-השנים ובמגוון תחומים שקיימת בין ערב הסעודית לארה"ב, והדגישו את שיתוף הפעולה המחודש עם ארה"ב אל מול האיום האיראני. מנהיגי ערב הסעודית וארה"ב רואים כיום באיראן את האיום המרכזי על הביטחון, היציבות המשטרית והשלום במזרח התיכון – אזור שמהווה מרכז אספקת נפט עולמי ומוקד פעילות של חברות-ענק אמריקניות בתחום האנרגיה. סיקור הביקור במדינות המפרץ ובמדינות ערב אחרות התמקד גם הוא בשיתוף הפעולה הערבי-אמריקאי בנושא

המאבק בטרור. גם הסכמי הענק שנחתמו בין ארה"ב לערב הסעודית, סכומי העתק שהם כוללים והמשרות הרבות שהם עתידים לייצר זכו לבולטות רבה בתקשורת הערבית. עם זאת, בסיקור הערבי של הסכמים אלו לא הייתה כל התייחסות לעובדה שמרבית הכספים שיחליפו ידיים כתוצאה מההסכמים יחצו את האוקיאנוס לכיוון מערב, ושמרבית המשרות החדשות תיווצרנה בארה"ב וייחנה מהן אזרחים אמריקאים – מצביעים ובוחרים פוטנציאליים של טראמפ – ולא תושבי מדינות המפרץ.

ההתייחסות לסוגיה הפלסטינית ולסכסוך הישראלי-פלסטיני במסגרת ביקור טראמפ בריאד הייתה זניחה. יוזמת השלום הערבית, שהיא יוזמה סעודית בבסיסה, לא הוזכרה כלל. הדבר לא עורר תשומת לב או ביקורת כלשהי בשיח התקשורת והפוליטי בעולם הערבי. בנוסף, נראה שמדינות ערב והאסלאם, ובראשן ערב הסעודית, שכחו כלא היו את הדברים התוקפניים שאמר טראמפ בעבר כלפי האסלאם.

ארה"ב מאמצת גישה מולטי-לטראלית לתהליך השלום, והפלסטינים נרתמים

ד"ר עידו זלקוביץ'

עמית מדיניות במכון מיתווים וראש לימודי המזרח התיכון במכללת עמק יזרעאל

נשיא ארה"ב טראמפ הגיע לביקורו הראשון בישראל, שכלל גם מפגש עם הנהגת הרשות הפלסטינית, לאחר שביקר בערב הסעודית וחתם שם על עסקת נשק ענקית עם בית המלוכה הסעודי. לעסקה זאת יש משמעות מדינית. היא מדגישה כי ממשל טראמפ רואה באיראן את האויב המרכזי במזרח התיכון, ומיעד לסעודים תפקיד מרכזי בפוליטיקה האזורית. את האשראי על מטריית ההגנה האמריקאית יצטרכו הסעודים לפרוע דרך קידום יוזמת השלום הערבית, שמעודדת משא ומתן רב-ערוצי לקראת הסדר שלום אזורי.

ישראל והפלסטינים ניצבים מול ממשל אמריקאי אשר משנה את השפה המדינית האזורית מבי-לטראלית לרב-ערוצית. שפה שתכליתה לשבור את הקיפאון בין ישראל לפלסטינים מחד, ולסייע בגיבוש חזית אחידה מול איראן מאידך. במסגרת כללי המשחק החדשים, כל צד יצטרך למצוא דרך לממש את מטרותיו מול ממשל אמריקאי חדש ולא צפוי, שחושב על הדיפלומטיה האזורית במונחים עסקיים. טראמפ מחפש רווח ותועלת עבור ארה"ב במזרח התיכון, באופן שייצר יציבות אזורית אך גם יישמר הגמוניה אמריקאית כלכלית ומדינית.

ביקורו של טראמפ מייצר אנרגיות חדשות שעשויות להביא לחידוש משא ומתן ישראלי-פלסטיני. בפגישתו עם אבו מאזן, הצליח הנשיא האמריקאי להוציא מההנהגה הפלסטינית התחייבות לשוב לשולחן המשא ומתן. אבו מאזן מצדו, חזר על עמדותיו מהשנים האחרונות ולא הציב דרישות חדשות. הוא ממשיך לתאר את הסכסוך בקווים לאומיים ולא דתיים, ולקרוא להקמת מדינה פלסטינית בגבולות 1967 שתכיר בישראל, בהמשך להכרה שכבר נעשתה בהסכמי אוסלו. ההנהגה הפלסטינית לא הציבה תנאים מוקדמים לחידוש המשא ומתן עם ישראל, ולמרות ההעדפה הפלסטינית למסלול שיחות ישיר עם ישראל, אבו מאזן אינו פוסל תהליך רב-צדדי שיתנהל תחת חסות אמריקאית.

טראמפ ביקר בישראל ובערב הסעודית, אך הדגש היה על ארה"ב ואיראן

רבקה בורנשטיין

מנהלת קשרי חוץ וחוקרת במכון מיתווים

מספר דגשים מרכזיים בלטו במהלך ביקורו של טראמפ במזרח התיכון: ההתייחסות שלו לסוגיות גלובליות דרך הבלטת תפקידן של דתות; ההתמקדות שלו בבניית יחסים אישיים עם מנהיגים אזוריים ולא בהצגת תכניות מדיניות, וההתנגדות הגורפת שהביע כלפי איראן. הנשיא האמריקאי התקבל בחום בריאד ובירושלים. הוא דיבר שם שוב ושוב על איראן – שההתמודדות עמה היא אינטרס ביטחוני משותף לארה"ב, ערב הסעודית

וישראל – זכה על כך לתשואות. טראמפ תרגם את הדיבורים שלו בנושא לכדי עסקת נשק ענקית, שתשדרג את היכולות הצבאיות של ערב הסעודית. את המסרים העוינים שלו כלפי האסלאם החליף הנשיא האמריקאי בשיח מכבד וברצון לשתף פעולה. כתוצאה מהצעדים שנקט וההצהרות שהשמיע, נראה שהדימוי של טראמפ בעולם הערבי השתפר ושהאמון בו גבר. ואולם, הרצון הטוב שהופגן כלפי טראמפ במזרח התיכון לא יצליח להאפיל על הצרות עמן הוא מתמודד בבית, ובראשן החקירה על הקשרים שלו ושל אנשיו לרוסיה.

כעת, אחרי שהסתיים הביקור ואחרי שטראמפ קטף את הפירות המיוחלים מהרטוריקה האנטי-איראנית שלו, נדרש הממשל האמריקאי לגבש מדיניות מורכבת יותר ביחס לאיראן. התקפות מוגזמות על איראן והגברת הבידוד הבינלאומי שלה יסכנו את יציבות הסכם הגרעין ועלולות לפגוע באינטרסים הלאומיים של ארה"ב. מדיניות נוקשה כלפי איראן אינה צריכה להמעיט בערכה של ההתקדמות שכבר הושגה מולה, ועליה להתייחס גם להזדמנויות ולא רק לאיומים. הרי הממשל האמריקאי דיווח לאחרונה לקונגרס שאיראן מיישמת כהלכה את הסכם הגרעין עמה, וכשהיה טראמפ בדרכו לריאד בחרו אזרחי איראן פעם נוספת בחסן רוחאני כנשיא. הם עשו זאת למרות שטרם נהנו מהתועלות הכלכליות שהסכם הגרעין היה אמור לספק להם, ובבחירתם העניקו לגיטימציה מחודשת לנכונות האיראנית לקיים דיאלוג עם המערב.

ממשל טראמפ נדרש כעת לגבש אסטרטגיה ברורה יותר גם ביחס לתהליך השלום הישראלי-פלסטיני. במהלך הביקור, נמנע טראמפ מלהציג תכנית מדינית לקידום השלום. הוא גם לא הזכיר כלל את פתרון שתי המדינות. הביקור השאיר אחריו שאלות פתוחות בהקשר זה – מהו היעד המדיני של הממשל בנושא הישראלי-פלסטיני? מה בכוונת הממשל לעשות כדי לקדם את תהליך השלום? ואילו צעדים חד-צדדיים מוכן טראמפ לנקוט בהיעדר משא ומתן בין הצדדים?

טראמפ הדגיש שהוא שונה מאובמה ובכך חצה בהצלחה את רף הציפיות הנמוך

**גבריאל מיטשל
נציג מכון מיתוים בארה"ב**

מסעות דיפלומטים הינם בריחה מבורכת עבור מנהיגים החווים צרות בבית, ונדמה כי טראמפ מצא את מבוקשו במסעו האחרון למזרח התיכון. לא רק שהוא התרחק מאוד מהדרמות בווינגטון, אלא שהמארחים שלו באזור ביטאו התלהבות אשר לא הופנתה מעולם לקודמו בתפקיד – ברק אובמה. המתחים ששררו בין אובמה לנתניהו מתועדים היטב. שני המנהיגים היו בעלי אופי שונה והחזיקו בהשקפות עולם שונות. אולם, מדיניות ממשל אובמה במזרח התיכון, ובייחוד עסקת הגרעין עם איראן, גם יצרה מתיחות בין ארה"ב לשחקנים אחרים במזרח התיכון, ובראשם ערב הסעודית. חוסר האמון ששרר בין ארה"ב לבנות בריתה באזור היה כה גבוה, עד כי הוא דחף את ישראל ומדינות המפרץ לשיתוף פעולה לא-כל-כך-סודי על מנת להתמודד עם האיום האיראני ולהכילו.

לכן, אין זה מפתיע שטראמפ, אשר מיומו הראשון בתפקיד פועל למצב את עצמו כאנטי-תזה לאובמה, זכה לקבלת פנים חמה ומחבבת בריאד ובירושלים. הוא הצליח להישאר ממוקד לאורך כל מסעו, ולכל הדעות היה אורח 'מפרגן'. טראמפ שכנע את מדינות האזור כי הוא שונה מאובמה. די היה עבורו בכך על מנת להתקבל בזרועות פתוחות על ידי מנהיגי האזור, ולחצות בהצלחה את רף הציפיות הנמוך של הביקור במזרח התיכון. ואולם, כעת נדרש הממשל החדש לעצב מדיניות אזורית של ממש, אשר תיקח בחשבון את האינטרסים של בנות בריתה. טראמפ נוטה להימנע מעיסוק בפרטים, כך שמשימת שימור המומנטום מביקורו במזרח התיכון, תיפול על כתפיהם של שליחי המיוחד למשא ומתן באזור ג'ייסון גרינבלט, השגריר החדש לישראל דיוויד פרידמן, ויועצו/חותנו של הנשיא ג'ארד קושנר. על הממשל האמריקאי להציג במהרה את התכנית המדינית שלו, על מנת למנוע בלבול שיאפשר לשחקנים אחרים באזור לנצל את היעדר תכנית שכזו כדי לקדם מצגי שווא בנוגע לרצונותיו וכוונותיו של טראמפ.